

Hundens betydelse för det sociala klimatet i pedagogiska verksamheter – en litteraturstudie

Yrkehögskoleutbildning

Skolhundspedagog

Svenska terapihundskolan

Amanda Björn

Hösten 2022

Abstrakt

Syftet med denna litteraturstudie är att undersöka den sociala tjänstehundens betydelse för det sociala klimatet inom pedagogiska verksamheter. Målet är att kartlägga forskning som behandlar hundunderstödda insatser och dess samverkan med faktorer kopplat till skolans sociala klimat som olika relationella aspekter, socio-emotionella faktorer, sociala färdigheter, empatiska förmågor, samt inställning och attityder. I det slutgiltiga urvalet ingår sju vetenskapliga artiklar som är förenliga med studiens syfte. Resultatet visar att hundunderstödda insatser inom pedagogiska verksamheter kan bidra till emotionell stabilitet hos elever och ge ett förbättrat socio-emotionellt klimat, ha en positiv påverkan på elevers inställning till skolan, främja utvecklingen av empatiska förmågor hos elever och förbättra relationer mellan elever samt mellan elev och lärare. Resultatet analyseras kvalitativt med utgångspunkt i tidigare forskning och teorier som känsla av sammanhang (KASAM), relationellt perspektiv på pedagogik samt ur ett biologiskt och fysiologiskt perspektiv. I resultatdiskussionen presenteras analysens iakttagelser och resultatets förhållande till skolans sociala klimat utifrån Mara Westling Allodis modell för socialt klimat och målsättningar i lärmiljön. Utifrån studiens resultat finns stöd för slutsatsen att hundunderstödda insatser inom pedagogiska verksamheter har ett positivt samband med flertalet av de faktorer som är viktiga för ett gott socialt klimat.

Nyckelord: Social tjänstehund, skolhund, hundunderstödd pedagogik, socialt klimat, skolmiljö, känsla av sammanhang (KASAM), relationellt perspektiv

Innehållsförteckning

1 Inledning	3
1.1 Syfte	4
2 Den teoretiska referensramen.....	5
2.1 Den sociala tjänstehunden.....	5
2.2 Den sociala tjänstehunden i skolan.....	6
2.3 Det sociala klimatet.....	7
2.4 Relationens betydelse.....	8
2.5 Den relationella pedagogiken.....	9
2.6 Känsla av sammanhang.....	10
2.7 Hunden och människans relation.....	10
3 Val av metod	12
3.1 Datainsamling	12
3.2 Inklusions- och exklusionskriterier	13
3.3 Bearbetning och analys.....	15
4 Resultat	16
4.1 Översikt resultat	16
4.2 Socio-emotionell balans.....	18
4.3 Inställning och attityder till skolan.....	21
4.4 Grogrund för empati.....	21
4.5 Relationsskapande.....	23
5 Resultatdiskussion	25
5.1 Reliabilitet och validitet.....	28
6 Avslutande diskussion	30
Källförteckning	31

1 Inledning

Det sociala klimatet i skolan beror på kvalitén och kvantiteten av kommunikation och samspel i en lärmiljö, vilket inbegriper relationer mellan elever, mellan elev och lärare, olika gruppprocesser samt rådande attityder och värderingar (Allodi, 2010b, 89-91). Forskning på området visar att det är viktigt med ett gott socialt klimat för elevers välmående och studieresultat (Allodi, 2002; 2010a; 2010b; Hall et al., 2009; Sellström & Bremberg, 2006; Somersalo, Solantaus & Almqvist, 2002). Pedagogik och insatser som syftar till att främja relationerna i skolan och skapa ett gott socialt klimat kan således anses vara eftersträvansvärda.

Sällskapsdjur har länge varit viktiga för människor och kan främja social interaktion och hjälpa oss skapa relationer (Löthgren 2005, 7- 9). Att växa upp med sällskapsdjur kan vara ett stöd för barn i utvecklingen av sociala färdigheter och medverka till att öka barns sociala förmåga inom flera olika områden (Löthgren 2005, 7-9; Melson & Fine, 2019). Även om dessa effekter på social utveckling är baserade på långvariga relationer, så kan närvaron av djur under mer kortsiktiga förhållanden vara gynnsamma. Så är fallet inom hundunderstödd terapi där barn kan uppleva hunden som en neutral, icke-dömande källa till emotionellt och socialt stöd. Särskilt barn som är socialt tillbakadragna, blyga eller har problem med ångest, tycks kunna finna stöd via en terapihund. (Friesen, 2010, 266) Terapihundar kan även bidra till att skapa en atmosfär som präglas av tillit, omvårdnad och relationsskapande (Chandler, 2001, 6-8).

Enligt Skollagen (SFS 2010:800, kap. 3 § 2) har alla barn och elever rätt till den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att kunna utvecklas i förhållande till kunskapsmålen. Sociala tjänstehundar inom pedagogiska verksamheter, vars primära syfte är att hjälpa elever nå sina kunskapsmål (Lidfors et al. 2021, 18), kan vara en möjlighet för att värna om den rätt elever har enligt skollagen. Hundunderstödd pedagogik blir allt vanligare och kan stötta elever att utvecklas socialt, emotionellt, kognitivt, motoriskt och kunskapsmässigt (Brelsford et al., 2017).

Då sociala tjänstehundar kan främja social interaktion och vara till stöd för utvecklandet av sociala färdigheter (Brelsford et al., 2017; Friesen, 2010; Melson & Fine, 2019; Löthgren 2005) samt att skolans sociala klimat anses vara viktigt för elevers välmående och studieresultat

(Allodi, 2002; 2010a; 2010b; Anderman, 2002; Gådin & Hammarström, 2003; Hall et al., 2009; Sellström & Bremberg, 2006; Somersalo et al., 2002), är det angeläget att kartlägga vad forskning säger om deras samverkan, hur det kan förstås och vad det kan ha för effekter.

1.1 Syfte

Syftet med denna litteraturstudie är att undersöka den sociala tjänstehundens betydelse för det sociala klimatet inom pedagogiska verksamheter. Genom att kartlägga, granska och analysera forskning som behandlar hundunderstödda insatser och faktorer kopplat till skolans sociala klimat, är målet att ge en samlad bild och en djupare förståelse om dess samverkan.

2 Den teoretiska referensramen

Här presenteras studiens teoretiska utgångspunkter och tidigare forskning utifrån sju olika teman. Under temat *2.1 Den sociala tjänstehunden* beskrivs vad en social tjänstehund är, vad som definierar en hundunderstödd insats och forskning kopplat till temat. Under temat *2.2 Den sociala tjänstehunden i skolan* beskrivs hur den sociala tjänstehunden kan arbeta inom pedagogiska verksamheter, huvudsakliga mål med hundunderstödd pedagogik och relevant forskning. Under temat *2.3 Det sociala klimatet* beskrivs vad det sociala klimatet beror på och relevant forskning. Vidare presenteras även en modell för socialt klimat som beskriver målsättningar i lärmiljön (Allodi, 2010a). Under temat *2.4 Relationens betydelse* presenteras forskning om relationernas roll inom pedagogiska verksamheter och utfall av bra respektive mindre bra relationer. Under temat *2.5 Den relationella pedagogiken* förklaras hur relationerna i skolan kan ses som en del av den pedagogik som bedrivs. Därtill görs en redogörelse för så kallat kategoriskt och relationellt perspektiv. Under temat *2.6 Känsla av sammanhang* beskrivs Antonovskys (2005) teori om individens motståndskraft i svåra situationer och hur teorin har använts i forskning inom skolan. Under det sista temat *2.7 Hunden och människans relation* förklaras hur bandet mellan hund och människa kan förstås biologiskt, fysiologiskt, psykologiskt såväl som socialpsykologiskt.

2.1 Den sociala tjänstehunden

Hundar som arbetar med sin ägare som en kollega gentemot en tredje person benämns som sociala tjänstehundar. Den sociala tjänstehunden tillsammans med sin hundförare benämns som hundteam och kan arbeta inom vård, omsorg, socialt arbete eller pedagogisk verksamhet. Den sociala tjänstehunden är tillsammans med sin ägare utbildade att arbeta i team för att hjälpa andra människor genom så kallade hundunderstödda insatser. Gemensamt för samtliga hundunderstödda insatser är att hundföraren ska vara utbildad inom det område hundteamet ska arbeta inom. Hundföraren ska också vara utbildad i att kunna förstå och läsa av hundens signaler, samt träna och föra sin hund anpassat till målgruppen. En hundunderstödd insats är inte den primära insatsen som ges utan kan ses ett komplement till de insatser som ges inom vård, omsorg och skola. (Lidfors et al., 2021, 9, 17-18)

Karlberg och Eriksson (2018, 23-25) listar några av vinsterna med sociala tjänstehundar, däribland nämns vissa fysiologiska vinster med sociala tjänstehundar. Dels framkommer att sociala tjänstehundar kan bidra till att förbättra deltagares styrka, rörlighet och balans, förbättra finmotorik, öka kondition, minska övervikt, öka kognitiva förmågor, förbättra långtids- och korttidsminne samt sänka blodtryck och puls. Vidare lyfts även psykologiska och socialpsykologiska vinster. Dels framkommer att sociala tjänstehundar kan öka viljan hos deltagare att integrera med personal, öka motivation till att utmana rädslor, minska social ångest, öka känslan av livskvalitet, öka känslan av social gemenskap, öka självförtroende och självkänsla, minska ångest och oro, skapa inre och yttre motivation, öka social förmåga, utveckla empati, öka känslan av tillit, öka känslan av trygghet och skapa sammanhang och mening.

Forskning inom området tyder på att hunden kan bidra till ett förbättrat humör, minskad ångest, ökad känsla av att lyckas och utveckling i förmågor som att lösa problem och samarbeta. Således främjas även individens självkänsla och egenvärde. Hundunderstödda insatser kan bidra till social support och förebygger således även psykisk ohälsa. (Mills & Hall 2014, 269-273)

2.2 Den sociala tjänstehunden i skolan

Inom pedagogisk verksamhet arbetar ett hundteam primärt för att hjälpa elever nå sina kunskapsmål och utveckla kognitiva funktioner och social kompetens. Hundunderstödd pedagogik är en målinriktad insats som ska dokumenteras och utvärderas. Hundföraren är utbildad lärare, specialpedagog eller annan pedagogisk personal såsom resurspedagog. (Lidfors et al., 2021, 17-19) Hundunderstödd pedagogik kan användas för att träna tal, utöka ordförråd, träna på att läsa, skriva och räkna, förbättra uppfattning om storlek, form och färg, förbättra läsförståelse samt motverka problematisk skolfrånvaro. Förutom att bidra till ett bättre lärande hos elever kan en social tjänstehund även medföra fysiologiska, psykologiska och socialpsykologiska fördelar. (Karlberg & Eriksson, 2018, 17, 23- 25)

Av forskning framkommer att hundunderstödd pedagogik kan stötta elevers beteende och lärande och visar på ett positivt samband med kognitiv utveckling, sociala och emotionella

färdigheter, motoriska funktioner och koncentrationsförmåga. (Brelsford et al., 2017) Hundunderstödd pedagogik kan bland annat hjälpa elever att fokusera och rikta sin uppmärksamhet på en viss uppgift (Gee et al. 2012) samt förbättra läsflyt och avslappningsnivå hos elever (Fung, 2019).

2.3 Det sociala klimatet

De sociala, relationella och känslomässiga aspekter som bidrar till att skapa skolans sociala miljö kan definieras som skolans sociala klimat (Allodi, 2011, 59). Enligt Allodi (2010b, 89-91) bror det sociala klimatet i en lärmiljö på mellanmännsliga relationer, relationen mellan elev och lärare, kamratrelationer, lärarens beteenden och kommunikationsstil, styrningen i klassrummet, attityder och värderingar och olika grupprocesser. Det sociala klimatet skapas utifrån kvalitén och kvantiteten av kommunikation och samspel i en lärmiljö. Forskning inom området lyfter fram vikten av ett bra socialt klimat och visar på ett positivt samband mellan socialt klimat och elevers välmående och studieresultat (Allodi, 2002; 2010a; 2010b; Hall et al., 2009; Sellström & Bremberg, 2006; Somersalo, Solantaus & Almqvist, 2002). Förutom att det sociala klimatet påverkar deltagarnas välmående, tillfredställelse och prestationer menar Allodi (2011, 59) att det även är en indikator för pedagogisk kvalité.

I en studie av Somersalo, Solantaus och Almqvist (2002, 285, 288) undersöks sambandet mellan socialt klimat och mental hälsa över tid. Resultaten tyder på att ett dåligt socialt klimat innebär en ökning av både emotionella och utagerande problem för elever. Somersalo (2002, 7) förklarar hur lärande sker i interaktion med andra och att en satsning på skolans mänskliga resurser tycks vara särskilt viktigt för elevers välbefinnande. Vidare har Anderman (2002, 795, 806-808) undersökt betydelsen av känslan av tillhörighet och delaktighet för elevers välbefinnande. Den upplevda känslan av tillhörighet hade ett negativt samband med variabler som depression, socialt utanförskap och svårigheter i skolan och samtidigt framkom ett positivt samband med optimism och högre betyg.

Allodi (2010a) har utifrån forskning utvecklat en modell för socialt klimat som beskriver målsättningar i lärmiljön. Målet är att modellen ska kunna användas för att skapa ett socialt klimat med stödjande relationer och aktiviteter som gynnar elevers utveckling. Modellen består

av ett tiotal faktorer: *Kreativitet, stimulans, lärande, kompetens, säkerhet, kontroll, hjälpsamhet, delaktighet, ansvar och inflytande*. *Kreativitet* syftar till elevens möjlighet uttrycka sig att skapa något personligt och originellt. *Stimulans* handlar om att delta i aktiviteter som ger tillfredsställelse. *Lärande* handlar om elevens möjlighet och uppmuntran till att utveckla färdigheter. *Kompetens* syftar till elevens självförtroende och känsla av att bemästra en situation och att ta sig an utmaningar samt lärarens förmåga att förmedla tilltro. *Säkerhet* handlar om att eleven ska känna sig trygg och vara fri från våld, hot om våld, mobbing och andra förtryck. *Kontroll* handlar om att regler respekteras och att förtryck och diskriminering förebyggs av skolpersonalen. *Hjälpsamhet* handlar om samarbete, stöd och vänliga, empatiska och prosociala relationer mellan elever och med lärare. *Delaktighet* syftar till att vara en viktig och värderad gruppmedlem och att känna tillhörighet. *Ansvar* handlar om elevens möjlighet till att utföra uppgifter som är viktiga för gruppen. *Inflytande* är den sista faktorn i modellen och handlar om elevernas möjlighet att uttrycka åsikter och idéer samt att känna att de blir hörda och kan påverka.

2.4 Relationens betydelse

Relationerna i skolan är som nämnt en viktig aspekt av det sociala klimatet i en lärmiljö (Allodi, 2011, 59; 2010b, 89-91). Av forskning framkommer att elevers förmåga att skapa relationer med sina lärare är en indikation på elevers framtid i skolan (Hamre & Pianta, 2001, 634). Relationer till lärare som präglas av konflikter kan relateras till negativa skolresultat och problembeteenden (Hamre & Pianta, 2001, 634; Quin, 2017, 373). Goda relationer mellan lärare och elever är relaterade till bättre engagemang, skolresultat och skolnärvaro (Quin, 2017, 373). Upplevelsen av stöd och uppmuntran från lärare är sammankopplat med elevers skoltrivsel, självuppfattning och även med depressiva symptom (Reddy et al., 2003, 133-135). När det finns bra förutsättningar för att etablera goda relationer mellan lärare och elever så är det gynnsamt för både elevers sociala och kunskapsmässiga utveckling (Frelin, 2010, 199).

Det är inte bara elevers relationer till lärare i skolan som har betydelse för det sociala klimatet, även kamratrelationer och relationer till andra elever har betydelse. (Schwartz et al., 2008; Ueno, 2004). Utsatthet i form av kamratmobbing har ett starkt negativt samband med hälsoutveckling och skolframgång över tid (Dhami et al., 2005; Nishina et al., 2005; Paul &

Cillessen, 2003). I en studie av Gådin & Hammarström (2003, 169) framkommer att en negativ utveckling i elevers välbefinnande och självkänsla kan förklaras utifrån en ogynnsam psykosocial miljö för elever. Problem med kamrater var en av de faktorer som verkade mest betydelsefull och som bidrog till ökade psykologiska besvär. Författarna (a.a., 176) betonar vikten av ett organisatoriskt ansvar för att förbättra elevers sociala situation i skolan. Goda vänskapsrelationer i skolan tycks kunna kompensera och förebygga upplevda svårigheter med lärande (Schwartz et al., 2008, 294-295). Elevers sociala relationer i skolan med både kamrater och lärare kan vara ett stöd och skydda mot utvecklingen av emotionella problem (Schwartz et al., 2008, 294-295; Murberg & Bru, 2008, 7-8).

2.5 Den relationella pedagogiken

Som tidigare anført tyder forskning på att de relationella aspekterna i pedagogiska verksamheter har stor betydelse för elevers sociala och kunskapsmässiga utveckling såväl som för deras psykiska välbefinnande (Dhami et al., 2005; Gådin & Hammarström, 2003; Hamre & Pianta, 2001; Murberg & Bru, 2008; Nishina et al., 2005; Paul & Cillessen, 2003, Quin, 2017; Schwartz et al., 2008; Ueno, 2004). Det är således viktigt att de relationella aspekterna utgör en del av pedagogiken. Frelin (2010, 199) redogör för hur lärare utöver sina ämnen och de ämnesdidaktiska kunskaperna behöver ha en så kallad relationell professionalitet. Med det innebär att lärare etablerar och upprätthåller relationer i syfte att främja undervisningen. Detta gäller relationer mellan lärare och elev såväl som mellan elever. Lärarens arbete bör enligt Frelin (2010, 199) till stor del handla om att hantera den relationella dimensionen.

Inom specialpedagogik kan elevers svårigheter ses utifrån två perspektiv som Persson (1998, 30-31) benämner som *kategoriskt* och *relationellt*. Inom ett kategoriskt perspektiv ses problembilden som individbunden och fokus blir en enskild elevs uppträdande eller beteende. Inom ett relationellt perspektiv är det istället förhållandet, samspelet och interaktionen mellan olika aktörer som är det viktiga. Problembilden ses utifrån att svårigheter uppstår i mötet med olika företeelser i lärmiljön. När problembilden ses ur ett relationellt perspektiv förutsätts att förändringar i elevens omgivning och lärmiljö kan påverka dennes förutsättningar att uppfylla vissa på förhand uppställda mål.

2.6 Känsla av sammanhang

Antonovsky (2005) har studerat hur personer klarar av svåra påfrestningar. Motståndskraften består i vad Antonovsky (2005, 42) benämner som känsla av sammanhang (KASAM) (Sense of coherence, SOC). Genom sina upptäckter utvecklade Antonovsky (2005, 43-47) ett instrument som mäter KASAM utifrån tre komponenter; *begriplighet*, *hanterbarhet* och *meningsfullhet*. *Begriplighet* handlar om att det individen utsätts för är förnuftsmässigt gripbart, det vill säga att det inte upplevs som oförklarligt eller slumpmässigt. *Hanterbarhet* handlar om vilka resurser som finns till individens förfogande för att bemästra påfrestningarna. Det kan exempelvis vara personer i individens sociala nätverk. *Meningsfullhet* är enligt Antonovsky (2005, 46-47) den viktigaste komponenten och inbegriper individens engagemang och motivation. Individen försöker se en mening och betydelse med det som händer både känslomässigt och kognitivt. Det innebär att en individ upplever att de har betydelsefulla intressen, relationer eller liknande att engagera sig i.

Studier som undersökt sambandet mellan KASAM och skolrelaterad stress tycks ge stöd för att Antonovskys teori är applicerbar inom skolans värld (Moksens et al., 2011; Natvig et al., 2011; Torsheim et al., 2011). Dels framkommer att KASAM kan påverka hur elever upplever och värderar situationer och således minska deras upplevelse av stress (Torsheim et al., 2001).

2.7 Hunden och människans relation

Hunden och människans relation kan förstås utifrån ett biologiskt, fysiologiskt, psykologiskt såväl som socialpsykologiskt perspektiv. Enligt biofilhypotesen har människor en medfödd fallenhet att må bra av djur och natur. Det vill säga att människan innehar en känsla av samhörighet och en biologiskt nedärvd drift att vara nära djur- och växtrike som är viktigt för välbefinnandet. Utifrån biofilhypotesen argumenteras att människan mår bra av att ha djur i sin närhet då det historiskt och evolutionärt har varit gynnsamt. Människan har genom djuren i sin närhet dels kunnat få förmaningar om hot såsom rovdjur och jordbävningar. Lugna och avslappnade djur i människans närhet inger således en känsla av trygghet. Biofilhypotesen erbjuder en biologisk förklaring till varför människor mår bra och finner lugn i samvaro med djur. (Beetz, 2017, 140-141; Karlberg & Eriksson, 2018, 18; Mills & Hall, 2014, 270-271)

Utifrån ett fysiologiskt perspektiv tycks hormonet oxytocin ha en betydande roll som talar för att människa och hund mår bra av varandra (Uvnäs Moberg, 2009, 8-10; Beetz et al. 2012, 1,12). Oxytocin frisätts bland annat genom beröring och bidrar till att skapa positiva känslor genom att stimulera social interaktion, dämpa stressnivån och sätta igång läkande processer. Oxytocin kan därtill bidra till att dämpa smärta, skapa lugn, sänka blodtryck och motverka inflammation. (Uvnäs Moberg, 2009, 50-59) Av forskning framkommer att oxytocin utsöndras hos både hund och människa via ögonkontakt men framförallt vid behaglig beröring och tycks ha en viktig betydelse för att minska stress och skapa lugn. Oxytocin förmodas ha en viktig roll avseende positiva effekter inom diverse så kallade hundunderstödda insatser, detta gäller psykologiska såväl som psykosociala effekter som exempelvis förbättring av samspel mellan människor och minskning av upplevd rädsla och oro. (Beetz et al., 2012, 1,12).

Det finns forskning som tyder på att den så kallade anknytningsteorin går att applicera på relationen mellan hund och människa (Ainsworth et al., 1978; Topál et al., 1998, refererade i Lidfors et al., 2021, 22). Enligt anknytningsteorin knyter barn an till sina omsorgspersoner för att få närhet och kärlek. Barnets anknytning till omsorgspersonen utgör sedan en bas som barnet kan söka trygghet i när denne ska bygga upp sin självkänsla och utforska världen. Hundar tycks kunna utveckla samma typ av band och anknytning till sina ägare vilket ger ett psykologiskt perspektiv på bandet mellan människa och hund. (Karlberg & Eriksson, 2018, 19; Lidfors et al., 2021, 22)

Ur ett socialpsykologiskt perspektiv kan relationen mellan hund och människa kopplas till KASAM och dess tre komponenter; begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet (jfr. Antonovsky, 2005; Karlberg & Eriksson, 2018, 21-22). Enligt Löthgren (2005, 6-17) skapar sällskapsdjur en känsla av meningsfullhet, tillgivenhet och är ett icke-dömande sällskap, som bidrar till att minska känslan av ensamhet och öka upplevelsen av trygghet. Att ha eller träffa en hund kan således ge oss en ökad känsla av sammanhang genom att den bidrar till att skapa mening i tillvaron. Att sköta om en hund kan även vara en trygg rutin i vardagen som vi kan lita oss på när vi stöter på motgångar. Tillvaron kan således kännas mer begriplig och hanterbar även när vi ställs inför olika svårigheter och således öka vårt psykologiska välbefinnande. (jfr. Karlberg & Eriksson, 2018, 21-22)

3 Val av metod

Den valda studieformen är en litteraturstudie där vetenskapliga artiklar som varit relevanta för studiens syfte har lästs, tolkats och analyserats. En litteraturstudie inbegriper en sammanställning av befintlig forskning inom ett valt område som granskas och analyseras (Friberg, 2006, 52). Denna studie kan beskrivas som en kvalitativ litteraturstudie. Kvalitativa metoder lägger tyngd vid tolkningar och förståelse av individers sociala verklighet. Inom kvalitativa metoder ses den sociala verkligheten som konstruerad av de individer som utgör den och när de förändras gör även den sociala verkligheten det. (Bryman, 2018, 454, 487-489) Då studien ämnar att förstå och undersöka olika tolkningar av den sociala tjänstehundens betydelse för det sociala klimatet inom pedagogiska verksamheter, kan en kvalitativ metod anses vara lämplig. Om studien hade haft en kvantitativ forskningsmetod hade värden som går att mäta varit mer intressanta. En kvantitativ metod hade varit mer lämplig om studien ämnat att fastställa kvantitet och mäta hur mycket av något, exempelvis hur mycket av en egenskap eller kvalitet en viss företeelse har. (Eneroth, 1984, 5-6) Denna studie ämnar att framställa tolkningar som skapar en ökad förståelse. Det handlar således om att tolka olika kvalitéter och möjligtvis upptäcka nya snarare än att mäta kvantiteten av en viss kvalitet hos ett fenomen (jfr. a.a., 39-40).

3.1 Datainsamling

I denna studie har vetenskapligt granskade artiklar använts. De vetenskapliga artiklarna har hittats via sökningar på sökmotorerna Directory of open access journals (DOAJ) och Google Scholar. De sökord som har använts är: *skola; hund; skolhund; terapihund; social tjänstehund; hundunderstödd pedagogik; hundunderstödda insatser; djurunderstödd pedagogik; djurunderstödda insatser; lärande; socialt klimat; klassrumsklimat; skolmiljö; social utveckling; sociala färdigheter; sociala effekter; interaktion; relation, emotionell utveckling; empati*. Sökningen innefattade även följande engelska ord: *school; dog; school dog; therapy dog; animal assisted intervention; animal assisted education; learning; social climate; classroom climate; school environment; social development; social skills; social effects; interaction, relationship; emotional development; empathy*. Vid sökning har olika kombinationer av dessa sökord använts, exempelvis “*animal assisted education + social*

climate” men vissa av sökorden har använts var för sig. En eftersökning gjordes även i referenserna i de artiklar som hittades under sökprocessen.

Funktionen peer reviewed ha använts för att kontrollera att materialet är vetenskapligt. Peer reviewed är en hjälpfunktion som finns i databaserna som gör att sökningen endast görs i vetenskapligt granskade tidskrifter (Friberg, 2006, 102). Vid sökning på Google Scholar har vissa artiklar funnits på låsta hemsidor som ger åtkomst till artikeln via lärosäte eller betalning. Om det inte har funnits möjlighet att få tillgång till artikeln kostnadsfritt har studien exkluderats. Det kan således finnas vetenskapliga artiklar som är relevanta för studiens syfte men som av praktiska skäl inte kommit med i det slutgiltiga urvalet.

Efter en sökning enligt ovannämnda tillvägagångssätt återfanns elva studier som utifrån deras rubriker kunde antas vara relevanta för studiens syfte. Enligt Friberg (2006, 54) ger abstrakten en kort sammanfattning av studiernas innehåll. Abstrakten för dessa studier lästes för att få en inblick i om de var lämpliga för studien sett till syfte och inklusions- och exklusionskriterier. De som inte var lämpliga sorterades bort. De studier som var kvar lästes igenom, här exkluderades ytterligare ett par studier då de inte uppfyllde inklusions- och exklusionskriterier. En fullständig redogörelse av kriterierna kommer nedtill. Slutligen fanns sju vetenskapliga artiklar kvar, som ligger till grund för studiens analys och resultat.

3.2 Inklusions- och exklusionskriterier

Ett av kriterierna har varit att det är hundunderstödda insatser som undersöks i artikeln, det vill säga inte djurunderstödda insatser. Under sökprocessen återfanns artiklar där exempelvis marsvin medverkade, dessa studier har exkluderats. I artiklarna har man däremot inte alltid varit tydlig med hur man benämner den hundunderstödda insatsen, tjänstehunden, hundföraren eller hundteamet och benämningarna varierar mellan de olika artiklarna. Även om det finns riktlinjer så finns ännu ingen bestämd standard för vad ett social tjänstehundsteam ska inneha för färdigheter eller utbildningskrav (jfr. Lidfors et al. 2021). Denna studie ämnar inte förklara vad som konstituerar en social tjänstehund eller inte. Ingen vidare hänsyn har således tagits till terminologin kopplat till den hundunderstödda insatsen eller vilka färdigheter eller utbildningsnivåer hundteamet i artiklarna har.

Kriterier för inklusion var att effekten av hundunderstödda insatser inom pedagogiska verksamheter utgör föremålet för undersökningen och att effekten ska vara kopplad till det sociala klimatet, vilket innefattar relationella aspekter, sociala förmågor och färdigheter, empatiska förmågor, samt inställning och attityder. Resultatet i en studie kan vara bredare i den bemärkelse att även andra effekter än sådana kopplade till det sociala klimatet undersöktes i samma studie. Om studien även har undersökt exempelvis vissa pedagogiska, kognitiva och fysiologiska effekter har det således inte lett till att studien exkluderats. Däremot presenteras enbart de resultat som är relevanta för studiens syfte. Studier som inte är kopplade till det sociala klimatet och enbart fokuserat på exempelvis pedagogiska effekter har exkluderats.

Ytterligare kriterier för inkludering var att den hundunderstödda insatsen som undersöktes skulle vara riktad till barn och ungdomar som vistas i utbildningssituationer. Vid insamlade av data framkom studier som undersöker hundunderstödda insatsers effekt på barn och ungas sociala färdigheter och relationella aspekter inom terapeutiska sammanhang. Studiernas resultat kan i och för sig ha ett värde och resultaten kan eventuellt hänföras till pedagogiska sammanhang. Däremot har dessa studier exkluderats då bedömningen har gjorts att kopplingen till pedagogiken inte bör var en tolkningsfråga. Studier som äger rum i pedagogiska verksamheter där de sociala tjänstehundarna ibland benämns som terapihundar och insatserna har haft vissa terapeutiska inslag, har däremot inkluderats.

Då studiens syfte är såpass avgränsat och sökningen gav få träffar har resterande kriterier varit relativt vida. Inga direkta kriterier har satts för vilket land eller år studierna ska ha genomförts. Tre studier är utförda i Österrike, två i USA, en i Tyskland och en i Storbritannien. Det har även funnits en bred variation av deltagare, d.v.s. eleverna i studierna. Ingen övre eller undre gräns för ålder eller utbildningsnivå har suttits, och utbildningssammanhangen inom studierna varierar från ordinarie grundskolklasser till särskilda klasser för elever med vissa typer av svårigheter. Deltagarna har haft olika etniska tillhörigheter och varit typiskt utvecklade barn såväl som barn med olika funktionsnedsättningar och sjukdomstillstånd.

3.3 Bearbetning och analys

För att få en bra uppfattning om vad de valda artiklarna handlar om, bör de läsas flera gånger om. Därtill kan det vara hjälpsamt att upprätta en matris och göra en sammanställning av varje artikel, vilket ger en god överblick och förenklar analysarbetet av resultatet. (Friberg, 2006, 54, 135) För att bli nära bekant med materialet var det första steget således att noggrant läsa igenom artiklarna, vilket gjordes upprepade gånger. I samband med att artiklarna lästes, upprättades även en matris där grundläggande information fördes in. I matrisen listades information som syfte, år, land, typ av studie, urval, metod, ålder/årskurs för deltagarna, kön för deltagare, typ av hundunderstödd insats och resultat. En förenklad version av matrisen med studiens titel, författare, år, syfte och resultat återfinns under resultatdelen. Den ovannämnda delen i bearbetningsprocessen kan ses som en del av kodningen. Kodning beskrivs som förloppet där den insamlade materialet bryts ned för att sedan granskas, begripliggöras och kategoriseras (Strauss & Corbin refererat i Kvale & Brinkmann, 2014, s. 218).

Materialet analyserades utifrån en så kallad tematisk analysmetod, vilket är ett av de vanligaste angreppssätten vid kvalitativ analys. Tematisk analys kännetecknas av att genom kodning skapa och identifiera olika teman. Teman kan identifieras genom att leta efter bland annat repetitioner, likheter, skillnader, teorirelaterat materiel m.m. (Bryman, 2018, 702, 708) Varje artikel granskades först var för sig och sedan i relation till helheten, det vill säga det sammanlagda resultatet från samtliga studier. Således kunde innehållet fokuseras och vissa gemensamma teman som är relevanta för studiens syfte identifieras. Huvudsakligen framkom vissa likheter avseende artiklarnas resultat som var relevanta för studiens syfte. Sammanlagt identifierades fyra teman som presenteras under resultatdelen. Resultatet och de teman som identifierats, analyserades sedan i förhållande till den teoretiska referensramen. Slutsatser av denna analys presenteras under resultatdiskussionen.

4 Resultat

Här presenteras studiens resultat som inleds med en översikt i tabellform av de vetenskapliga artiklarna. Sedan presenteras artiklarna mer utförligt under de teman som identifierades vid bearbetningen. Under första temat 4.2 *Socio-emotionell balans* presenteras resultat om hundunderstödda insatser i skolan i förhållande till socio-emotionella faktorer hos elever som känsloreglering och impuls kontroll. Under temat 4.3 *Inställning och attityder till skolan* presenteras resultat som är kopplat till elevers attityder och uppfattning om skolan och hur hundunderstödda insatser kan påverka dessa. Under temat 4.4 *Grogrund för empati* presenteras resultat kopplat till hundunderstödda insatsers effekt på elevers förmåga att känna in andra individers behov och humör, samt känna och visa empati. Under temat 4.5 *Relationsskapande* presenteras resultat om hur relationer mellan elever, mellan elever och lärare samt mellan elever och deras familjer, kan påverkas av hundunderstödda insatser i skolan.

4.1 Översikt resultat

Författare	År	Titel	Syfte	Resultat
Anderson, J.L. & Olsen M.R.	2006	<i>The value of a dog in a classroom of children with severe emotional disorders</i>	Studera hur en hunds närvaro i ett klassrum med sex barn som är diagnostiserade med emotionella störningar, påverkar elevernas emotionella stabilitet och lärande.	Hundens närvaro bidrog till emotionell stabilitet hos elever genom att förebygga och minska uppkomsten av episoder av emotionell kris. Vidare visar studiens resultat att elevernas inställning till skolan förbättrades samt att hunden främjade undervisning avseende ansvar, respekt och empati.
Beetz , A.	2013	<i>Socio-emotional correlates of a schooldog-teacher-team in the classroom</i>	Studera ett skolhundteams effekt på depressivt humör, känsloreglering och sociala och emotionella skolerfarenheter i en klass i årskurs tre, vilken hade en hund närvarande en gång i veckan jämfört med en kontrollklass.	Jämfört med kontrollklassen rapporterade hund-klassen en starkare förbättring avseende positiv inställning gentemot skolan och positiva känslor kopplade till lärande över ett års tid.

Författare	År	Titel	Syfte	Resultat
Hergovich, A., Monshi, B., Semmler, G. & Zieglmayer, V.	2002	<i>The effect of the presence of a dog in the classroom</i>	Undersöka effekten av en hunds närvaro i klassrummet på fältberoende, socialkompetens, empati till djur och socio-emotionell atmosfär.	Studien visar på en signifikant förbättring avseende fältberoende och empati med djur i hund-klassen jämfört med kontroll-klassen. En hunds närvaro främjade utvecklingen av autonoma funktioner och en bättre uppdelningen mellan jag/icke-jag, vilket är grunden för att kunna känna in andra personers behov och humör. Lärarna upplevde att elever i hund-klassen uppvisade högre social integration och färre elever uppvisade ett aggressivt beteende, jämfört med kontroll-klassen.
Kotrschal, K. & Ortbauer, B.	2003	<i>Behavioral effects of the presence of a dog in a classroom</i>	Testa hypotesen om att hundar har en positiv inverkan på sociala beteenden hos elever.	Även om studien visar på stora individuella skillnader hos de 24 deltagarna avseende intresse för hunden och beteenden, blev klassen mer socialt homogen då beteende ytterligheter, så som aggressivitet och hyperaktivitet, minskade. Individer som tidigare varit tillbakadragna blev mer socialt integrerade. Effekten var tydligare hos pojkar än flickor. Trots att elever lade mycket tid till att integrera med hunden så visade de även mer uppmärksamhet gentemot läraren.
Stevenson K., Jarred S., Hinchcliffe V. & Roberts K	2015	<i>Can a dog be used as a motivator to develop social interaction and engagement with teachers for students with autism?</i>	Testa hypotesen om en hund kan användas för att motivera svårengagerade elever med autism till att öka social interaktion och engagemang med deras lärare. Om hypotesen stämmer, även undersöka om effekten kan generaliseras till lektioner utanför de hundunderstödda sessionerna.	Samtliga elever visade på en ökning avseende meningsfull social interaktion med hund och lärare, samt en minskning avseende solitära eller repetitiva beteenden under sessionen och rapporterade även generalisering av effekterna inom vissa områden. Studien visar att elever med autism kan främjas av en social tjänstehund och att hundunderstödda insatser kan vara ett sätt att stärka interaktion och engagemang med lärare.

Författare	År	Titel	Syfte	Resultat
Tissen, I., Hergovich, A. & Speil, C	2015	<i>School-based social training with and without dogs: evaluation of their effectiveness</i>	Studera effekten av olika träningsmetoder på sociala färdigheter, empati och aggression hos elever. Effekten av tre olika metoder studeras: <i>Social träning med hund; Social träning utan hund; Hundnärvaro utan social träning.</i>	Studien visar att elevernas sociala färdigheter förbättrades signifikant oberoende av metod. Likaså ökade elevers empati signifikant oberoende av metod. Dessa resultat var dock inte stabila över tid. Social träning med hund gav signifikanta fördelar avseende aggression jämfört med de andra metoderna.
Walters Esteves, S. & Stokes, T.	2008	<i>Social Effects of a Dog's Presence on Children with Disabilities</i>	Analysera effekten av en hunds närvaro på den sociala interaktionen mellan tre elever med intellektuella funktionsnedsättningar och deras lärare i en grundskola.	Alla deltagare uppvisade en generell ökning av positiva initiativtagande beteenden, både verbala och icke-verbala, gentemot lärare och hund. Deltagarna uppvisade även generell minskning av negativa initiativtagande beteenden. Därtill uppvisade deltagarna generellt bättre social respons i klassrummet efter att de hundunderstödda insatserna hade avslutats.

4.2 Socio-emotionell balans

Hergovichs et al. (2002) såväl som Kotrschal och Ortbauers (2003) undersöker sociala beteenden och färdigheter i förhållande till en hunds närvaro i klassrummet. De båda studierna innefattar elever i klasser med multietniska bakgrunder på en så kallad Europaskola i Österrike. Det tycks vara samma skola och samma hundar som medverkar i studierna (jfr. Hergovichs et al., 2002, 41; Kotrschal & Ortbauers, 2003, 150). I Hergovich et al. (2002, 41-44) studie deltog 46 elever från två olika klasser i årskurs ett, 43 av de 46 deltagarna i studien var immigranter. En av klasserna fungerade som kontrollgrupp medan den andra klassen hade en hund närvarande varje skoldag mellan kl. 08.00-12.00 under tre månader. Det var tre olika hundar varav två var utbildade terapihundar, som alternerade mellan olika dagar. En av klasslärarna var ägare till hundarna. Hundarna fick röra sig fritt i klassrummet och bli klappade. Data samlades in via frågeformulär och standardiserade tester avseende social intelligens och vissa psykologiska variabler, samt frågeformulär för empati gentemot djur och därtill skattning av lärare på elevers socialitet.

I Kotrschal och Ortbauers (2003, 149-152) studie ingick 24 elever som var mellan 6-7 år gamla. Eleverna var sedan innan bekanta med de tre hundarna som tillhörde läraren. Projektet inleddes med en månads observationstid utan hund, en så kallad kontrollperiod. Kontrollperioden följdes av en månad experimentperiod under vilket en hund närvarade varje skoldag. Under de båda perioderna filmades eleverna tre gånger i veckan under en timme. Videomaterialet kodades utifrån förekomst och varaktighet av en rad olika beteenden vars värden användes i en statistisk analys.

Hergovichs et al. (2002, 44-47) forskning såväl som Kotrschal och Ortbauers (2003, 154-155) visar att en hund i klassrummet kan bidra till att aggressiva beteenden hos elever minskar samt att det kan ha en positiv effekt på det socio-emotionella klimatet. Enligt Kotrschal och Ortbauers (2003, 154-155) kan hundunderstödda insatser ge en mer homogen grupp och bättre socio-emotionellt klimat genom att beteendeytterligheter som aggression och hyperaktivitet planas ut. I Hergovich et al. (2002, 44-47) studie framkommer att den socio-emotionella atmosfären förbättrades och elever blev bättre integrerade i klassen utifrån hundens närvaro. Det bör nämnas att Hergovich (2002) resultat till viss mån kan påverkas av konfirmeringsbias. Då data baseras på lärares skattningar och en av lärarna var ägare till hundarna som medverkade, kan läraren ha varit mer motiverad till att se ett gott resultat.

Liknande resultat avseende emotionell stabilitet kan ses hos elever med emotionella störningar i en studie utförd i USA av Anderson och Olsson (2006). Andersson och Olsson (2006, 37-38) använde en fallstudiedesign för att undersöka effekten av en hunds närvaro på emotionell stabilitet och lärande hos elever med en rad olika diagnostiserade emotionella störningar, däribland trottsyndrom, attention-deficit / hyperactivity disorder (ADHD), intermittent explosiv störning (IED), auditiv perceptionsstörning (APD), reaktiv kontaktstörning, affektiv störning, bipolär sjukdom och Aspergers syndrom. Urvalet bestod av sex elever i åldrarna 6-11 år som hade svårigheter i den ordinarie skolmiljön och således hade placerats i en särskild klass med möjlighet till enskilt stöd från en handledare. Studien inleddes med en åtta veckors lång kontrollperiod där eleverna observerades och deras beteenden dokumenterades. Därefter inleddes en åtta veckors lång experimentperiod då en hund var med i klassrummet, med samma typ av observation och dokumentation. Hunden var närvarande varje skoldag mellan klockan

08:00-15:00. Eleverna hade enskilda sessioner med hundteamet under 30 minuter varje dag. Eleverna interagerade även med hunden under skoldagen och socialiserades med hunden vid pedagogiska aktiviteter såsom läsning samt genom lek under raster. Hunden var inte utbildad social tjänstehund och hade begränsad erfarenhet med barn. Både kvalitativ och kvantitativ data samlades in via observationer, samt via rapporter från föräldrar och lärare före och efter insatsen och även via intervjuer med eleverna och deras föräldrar.

Materialet analyserades kvalitativt och visar, i likhet med Kotrschal och Ortbauers (2003) samt Hergovich et. al. (2002) studie, att hunden bidrog till en övergripande emotionell stabilitet hos eleverna och en förbättrad impuls kontroll. Hunden kunde dels fungera som ett alternativt fokus och avleda elever från sådant som tidigare kunde leda till ett aggressivt utbrott. På liknande vis kunde elevers aggressiva beteende trappas ned med hjälp av hund-relaterad humor. (Anderson & Olsson, 2006, 47)

Ytterligare en studie som visar på ett positivt samband mellan hundunderstödda insatser i skolan och aggressiva beteenden är en studie av Tissen et al. (2013). I studien undersöktes elevers sociala beteenden, empati och aggression utifrån tre olika träningsmetoder. Tre klasser i årskurs tre, från tre olika grundskolor i Österrike deltog i studien och sex sociala tjänstehunds-team medverkade. Urvalet bestod initialt av 230 elever och nio lärare. De tre klasserna tilldelades slumpmässigt en av dessa träningsmetoder: *Social träning med hund*; *Social träning utan hund*; *Hundnärvaro utan social träning*. Ett 10-veckorsprogram implementerades med 90 minuter träning per vecka. Standardiserade frågeformulär användes vid insamling av data och fylldes i av elever och lärare före och efter insatsen, samt enbart av elever efter ytterligare tre veckor. Studien visar att elevernas sociala färdigheter utifrån lärarnas perspektiv hade förbättrades till viss del oberoende av metod. Likaså ökade elevernas empati till viss del oberoende av metod. Social träning med hund gav däremot vissa signifikanta fördelar jämfört med de andra metoderna avseende aggression, både för så kallad öppen aggression som inbegriper våld och hot om våld, som för relationell aggression vilket handlar om skada på sociala relationer som ryktesspridning och liknande.

4.3 Inställning och attityder till skolan

Beetz et al. (2013, 3-4) studerade ett skolhundteams effekt på socioemotionella erfarenheter hos elever. Två klasser i årskurs tre på en grundskola i Tyskland undersöktes under ett skolår, varav en klass hade en skolhund närvarade en dag i veckan och en kontrollklass utan en hund. Hundklassen bestod av 25 elever och kontrollklassen av 21 elever. Data samlades in via standardiserade frågeformulär om socio-emotionellt välbefinnande i början och slutet av skolåret. Hunden hade tidigare erfarenhet av att arbeta som skolhund och fick röra sig fritt i klassrummet. Eleverna fick interagera fritt med hunden, träna tricks och liknande under lektioner så länge de följde vissa uppföranderegler och regler kopplade till hur man integrerar och för sig kring hunden. Hundklassen rapporterade en signifikant förbättring avseende positiv inställning gentemot skolan och känslor kopplade till lärande. Samtidigt framkom en minskning avseende positiv inställning gentemot skolan i kontrollklassen. Enligt författarna (a.a., 6) kan detta bero skolsystemets uppbyggnad i denna del av Tyskland, vilket kan medföra en högre press avseende akademiska prestationer i slutet av årskurs tre. Skolhundsteamet tycks inte enbart ha fungerat som buffert mot en liknande utveckling i hundklassen, utan även förbättrat skolrelaterade attityder och känslor. Då en positiv inställning gentemot skolan är en förutsättning för all typ av effektivt lärande dras slutsatsen att ett skolhundsteam har potential att fungera som ett stöd för lärande.

I tidigare nämnda studie av Andersson och Olsson (2006) framkommer att hundunderstödda insatser för elever diagnostiserade med svåra emotionella störningar, utöver att ha en positiv socio-emotionell effekt, även kan påverka elevernas inställning till skolan. I likhet med Beetz et al. (2013) studie hade eleverna en mer positiv inställning till skolan efter att ha haft en hund närvarande i klassen. Under Andersson och Olsson (2006) studie medverkade hunden under en kortare och intensivare period jämfört med hunden i Beetz et al. (2013) studie som medverkade över en längre period men mindre frekvent. Det går således att se liknande tendenser avseende positiv inställning till skolan med skillnader i elevgrupper och olika upplägg.

4.4 Grogrund för empati

Som tidigare nämnt innefattade Hergovichs et al. (2002) studie ett frågeformulär för elever som handlade om empati. Författarna hade som hypotes att eleverna i hundklassen skulle ha ökat

sin empati till djur under testperioden, medan detta inte skulle ske i kontrollklassen. Frågorna i formuläret handlade dels om hur eleverna uppfattade djurs känslor, om de exempelvis trodde att djur känner rädsla. Resultatet bekräftade författarnas hypotes och studien visar att närvaron av en hund i klassrummet hade en positiv påverkan på elevernas empati till djur. Studien visar även att eleverna i hundklassen utvecklades avseende så kallat fältberoende, som kan kopplas till en individs förmåga att känna in andra personers behov och humör, som således också är förknippat med individens empati.

Liknande resultat kan ses i Anderson och Olssons (2006, 47) studie, av vilket det framkommer att hunden hjälpte elever diagnostiserade med svåra emotionella störningar att lära sig om respekt, ansvar och empati. Samtliga elever visade respekt gentemot hunden på en daglig basis och var accepterande gentemot dennes beteenden. Eleverna tog ansvar för att hundens behov blev tillgodosedda och att dennes beteende blev bemött adekvat med antingen disciplinering eller beröm. Eleverna var empatiska gentemot hundens känslor och kunde dra paralleller mellan hundens känslor och deras egna. På så vis förbättrades även elevernas självinsikt då hunden öppnade upp för möjligheten att jämföra egna känslor och beteenden, vilket ledde till självreflektion och en känsla av samhörighet. Således blev bandet till hunden även ett sätt att lära sig hantera egna beteenden då de förbättrade deras förståelse för egna emotionella triggers och sätt att hantera känslomässiga svårigheter. Samtliga elever visade på en generalisering av beteenden kopplat till respekt, ansvar och empati i relationer till sina klasskamrater.

Som nämnt undersökte Tissen et al. (2013) elevers empati utifrån tre olika träningsmetoder för sociala färdigheter, empati och aggression: *Social träning med hund*; *Social träning utan hund*; *Hundnärvaro utan social träning*. Författarna (a.a., 367, 370-371) hade som hypotes att samtliga metoder skulle ha en positiv effekt på elevernas empati men att *Social träning med hund* skulle utmärka sig gentemot de andra metoderna och visa på en större effekt. Författarnas hypotes stämde i den bemärkelse att samtliga metoder hade en positiv effekt, däremot utmärkte sig inte någon metod från någon annan. Studien visar att empati således kan utvecklas från social träning med hund såväl som utan hund, samt genom att ha en hund närvarande utan någon särskild social träning. För att få en mer nyanserad bild av metodernas effekt hade det varit intressant med en kontrollgrupp, något som författarna själva lyfter.

4.5 Relationsskapande

I en studie från Storbritannien undersöker Stevensson et al. (2015, 347-349) om svårengagerade elever med autism kan motiveras till att öka social interaktion och engagemang gentemot lärare med stöd av en hund. Studien inbegriper tre fallstudier med tre elever som är 7, 12 och 13 år gamla. Samtliga elever är pojkar med diagnostiserad autism som går på en specialskola för elever med autism och inlärningssvårigheter. Hunden var inte utbildad social tjänstehund och hade inte undergått någon särskild träning. Varje elev hade fem sessioner med hunden, som var 20 minuter långa, över en 10-veckorsperiod. Sessionerna filmades och beteenden kopplade till olika sociala beteenden samt negativa eller repetitiva beteenden, kodades utifrån frekvens och varaktighet. Det filmade materialet analyserades även genom kvalitativa observationer. En vecka före insatsen påbörjades, samt en månad efter dess avslut, bedömdes vardera elev utifrån halvstrukturerade, standardiserade observationsbedömningar av beteenden kopplade till autism, så kallade ADOS-2-bedömningar. Därtill inhämtades information från elevernas lärare via frågeformulär.

Av studiens resultat framkommer att samtliga elever visade på en ökning av beteenden kopplade till meningsfull social interaktion under sessionerna med hunden. Utifrån lärarnas frågeformulär gick det även att se en generalisering av effekterna till ordinarie lektioner inom vissa områden. Samtidigt uppvisade eleverna även en minskning avseende ensamlek och repetitiva beteenden. Sammantaget tyder studien att hundunderstödda insatser kan ha positiv påverkan för elever med autism avseende interaktion och kommunikation samt motverka socialt tillbakadragande och repetitiva beteenden. Studien visar att elever med autism kan främjas av en social tjänstehund och att hundunderstödda insatser kan vara ett sätt att stärka interaktionen och engagemanget med lärare. (Stevensson et al., 2015, 351-359)

Liknande resultat avseende förbättrade relationer går att utläsa i flera av studierna (Andersson & Olssons, 2006; Kotrschal & Ortbauers, 2003; Walters Esteves & Stokes, 2008). I studien av Andersson och Olssons (2006, 47) framkommer att hunden underlättade sociala relationer för elever diagnostiserade med svåra emotionella störningar och förbättrade interaktionen med lärare, familjemedlemmar och kamrater. Kotrschal och Ortbauers (2003, 154-155) visar i sin studie att närvaron av en hund gjorde så att kommunikationen mellan elever och mellan elev

och lärare förbättrades och att tillbakadragna elever blev mer socialt interaktiva. Eleverna uppvisade också ett bättre fokus på läraren när hunden närvarade.

Även för elever med intellektuella funktionsnedsättningar ses liknande positiva samband mellan en hunds närvaro och social interaktion med lärare (Walters Esteves & Stokes, 2008). Walters Esteves och Stokes (2008) analyserar i en kvalitativ studie effekten av en hunds närvaro på den sociala interaktionen mellan elever med intellektuella funktionsnedsättningar och deras lärare. Tre elever i åldrarna 5-9 år deltog i studien, varav samtliga var diagnostiserade med en intellektuell funktionsnedsättning, två hade även Downs syndrom och en av eleverna hade en hörsel nedsättning. Hunden som deltog var under utbildning till terapihund. Varje elev deltog i åtta minuter långa hundunderstödda sessioner, fem dagar i veckan tillsammans med sin lärare. Data samlades in från direkta observationer av en särskild kvalificerad oberoende person, samt via videoinspelningar av sessionerna med fokus på vissa beteendevariabler. Data samlades även in innan insatsens start i form av observationer av liknande sessioner utan hund. Därtill utfördes även kvalitativa beteendebedömningar i den vanliga klassrumsmiljön 30 minuter efter samtliga sessioner.

Av studien framkom att samtliga deltagare uppvisade en generell ökning av beteenden som indikerar nöje eller intresse i situationen som att skratta, le, klappa händer, be om hjälp, ge läraren föremål, säga ord som glad, rolig och liknande. Samtidigt minskade även beteenden som indikerar missnöje eller ointresse såsom att vända sig bort, gråta, rynka på pannan, försöka lämna rummet, förstöra inredning eller saker i omgivningen och liknande. Därtill var eleverna mer interaktiva med läraren 30 minuter efter de hundunderstödda insatserna. Enligt författarna (Walters Esteves & Stokes, 2008) ger studien belägg för att hundunderstödda insatser kan förbättra kommunikation och interaktion mellan lärare och elever med intellektuella funktionsnedsättningar. Samt att hundar med fördel användas i undervisningen med denna målgrupp då det kan bidra till ett ökat engagemang vid olika aktiviteter.

5 Resultatdiskussion

Av studiens resultat framkommer dels hur en hund i pedagogiska verksamheter kan bidra till en socio-emotionell balans och färre aggressiva beteenden hos elever (Anderson & Olsson, 2006; Hergovich et al., 2002; Kotrschal & Ortbauers, 2003; Tissen et al., 2013). Sett i förhållande till Allodis (2010a) modell för socialt klimat och målsättningar i lärmiljön kan detta kopplas till faktorerna *säkerhet*, *kontroll* och *delaktighet*. Färre aggressiva beteenden kan anses bidra till en tryggare miljö med mindre våld och hot om våld. Ju färre straka negativa känslouttryck desto lättare för lärare att skapa en miljö utan förtryck och att upprätthålla regler för detta. Vidare visar resultaten på hur gruppen gynnas utifrån att beteendeytterligheter minskar (Kotrschal & Ortbauers, 2003, 154-155), vilket förmodas kunna hjälpa elever att känna tillhörighet i gruppen, inte minst för de elever som uppvisade svårigheter med impuls kontroll och tidigare kanske utmärkt sig negativt på grund av det.

Bättre impuls kontroll och färre aggressiva beteenden kan dels förstås utifrån biofilhypotesen. Enligt biofilhypotesen kan lugna och avslappnade djur i omgivningen inge en känsla av trygghet som kan hjälpa människor att må bra och själva finna ett lugn. (Beetz, 2017, 140-141; Karlberg & Eriksson, 2018, 18; Mills & Hall, 2014, 270-271) I exempelvis Hergovichs et al. (2002) studie hade hundarna inga specifika uppgifter eller enskilda sessioner med elever, deras uppdrag handlade om att vara i klassrummet, röra sig fritt och bli klappade. Elevernas aggressiva beteenden minskade och den socio-emotionella atmosfären förbättrades genom själva närvaron av en hund. Kanske var det just människans biologiskt nedärvda samhörighet till djur som hjälpte eleverna känna trygghet och få en bättre emotionell balans.

Även frisättande av hormonet oxytocin kan vara en bidragande faktor till att elever förbättrades avseende impuls kontroll och aggressiva beteenden. Oxytocin kan som nämnt utsöndras hos både hund och människa vid ögonkontakt och vid beröring (Beetz et al., 2012, 12). Genom hundens närvaro och genom att få klappa och interagera med hunden kan oxytocin ha utsöndrats och hjälpt eleverna minska i stress och hitta ett lugn, vilket i ett led även kan ha bidragit till förbättrad känsloreglering och impuls kontroll (jfr. Beetz et al. 2012s 1,12; Uvnäs Moberg, 2009, 8-10). På liknande vis kan även oxytocin antas medverka till resultatet om elevers förbättrade inställning till skola och lärande (jfr. ibid; Anderson & Olsson, 2006; Beetz et al.,

2013;). Det vill säga att oxytocin bidrog till att skapa positiva känslor i samband med de hundunderstödda insatserna och således även positiva associationer till skola och lärande.

Resultatet om hur hundunderstödda insatser kan främja utvecklingen av empatiska förmågor (Anderson & Olsson, 2006, Hergovich et al., 2002; Tissen et al., 2013), kan kopplas till faktorerna *hjälpksamhet*, *lärande*, *kompetens*, och *ansvar* i Allodis (2010a) modell för socialt klimat. Genom att utveckla empatiska förmågor går det att anta att elever får förbättrade förutsättningar för samarbete och för att etablera vänliga och prosociala relationer i klassrummet. Vilket dels kan ses utifrån att elever tog med sig lärdomar om respekt, ansvar och empati från interaktionen med hunden, till klassrummet och sina kamratrelationer. Vidare kan elever genom jämförelse mellan sina egna känslor och hundens, utveckla en bättre självinsikt, vilket kan kopplas till *lärande* och *kompetens*, som handlar om att utveckla färdigheter och förmågan att känna självförtroende till att bemästra situationer och utmaningar. Därtill kan elever genom att ta ansvar för att hundens behov blir tillgodosedda, ges möjlighet att utföra meningsfulla och viktiga uppgifter. (jfr. Allodi, 2010a; Anderson & Olsson, 2006)

Det sociala klimatet i skolan beror som nämnt på kvalitén och kvantiteten av kommunikation och samspel i lärmiljön där relationerna i skolan utgör en viktig del (Allodi, 2010b, 89-91). Relationerna till lärare såväl som till andra elever är enligt forskning kopplat till elevers sociala, emotionella, hälsomässiga såväl som kunskapsmässiga utveckling (Dhami et al., 2005; Frelin, 2010; Hamre & Pianta, 2001; Murberg & Bru, 2008; Nishina et al., 2005; Paul & Cillessen, 2003; Quin, 2017; Reddy et al., 2003; Schwartz et al., 2008; Ueno, 2004). Sett till tidigare forskning är resultaten avseende hundunderstödda insatserns effekt på sociala relationer i skolan särskilt meningsfulla. Resultatet tyder på att hundunderstödda insatser inom pedagogiska miljöer kan förbättra interaktionen mellan elever och mellan elev och lärare, och således vara ett stöd i att skapa goda relationer (Andersson & Olssons, 2006; Kotrschal & Ortbauers, 2003; Stevansson et al., 2015; Walters Esteves & Stokes, 2008). Resultaten knyter också an till målsättningar i lärmiljön för det sociala klimatet och faktorerna *stimulans*, *hjälpksamhet*, *delaktighet* och *inflytande* (jfr. Allodi, 2010a). Dels framkom hur hundar i undervisningen kan bidra till ett ökat engagemang vid olika aktiviteter, vilket kan tänkas vara kopplat till att hundens närvaro gjorde aktiviteterna mer tillfredställande och stimulerande. Att eleverna uppvisade en ökning av beteenden som indikerar nöje eller intresse i situationen stödjer antagandet om att

eleverna upplevde de hundunderstödda sessionerna som stimulerande. (jfr. Walters Esteves & Stokes, 2008) Vidare är goda relationer i skolan en förutsättning för att känna delaktighet och för att bygga ett bra samarbete och stötta varandra, samt för att skapa forum där elever är trygga i att uttrycka åsikter och idéer (jfr. Allodi, 2010a).

Frelin (2010) argumenterar som nämnt för en relationell professionalitet, vilket syftar till att lärares arbete bör handla om att hantera den relationella dimensionen i skolan. Utifrån studiens resultat om förbättrade relationer i skolan (Andersson & Olssons, 2006; Kotrschal & Ortbauers, 2003; Stevansson et al., 2015; Walters Esteves & Stokes, 2008), kan sociala tjänstehundsteam anses vara ett komplement för att hantera den rationella dimensionen på ett framgångsrikt sätt och stötta den relationella professionaliteten (jfr. Frelin, 2010). Vidare kan hundunderstödda insatser i skolan utgöra en sådan typ av förändring i elevens lärmiljö som förespråkas inom ett relationellt perspektiv. Det vill säga en sådan förändring som främjar samspel och interaktion och i ett led skapar förutsättningar för elever att nå sina kunskapsmål utan att en enskild elev blir bärare av problembilden. (jfr. Persson, 1998)

De sociala, relationella och känslomässiga aspekter som bidrar till att skapa skolans sociala miljö kan som nämnt definieras som skolans sociala klimat (Allodi, 2011, 59). Elevers känsla av sammanhang (KASAM) är nära sammankopplat till dessa olika aspekter då de tre komponenterna *begriplighet*, *hanterbarhet* och *meningsfullhet* knyter an till elevers känsloliv samt till det sociala och relationella resurser som omger dem. (jfr. Antonovsky, 2005) Studiens resultat går att tolka utifrån KASAM:s tre komponenter. Komponenten *begriplighet* knyter an till hur elever genom hunden bättre kunde förstå sina egna emotionella triggers och genom den förståelsen lära sig hantera känslomässiga svårigheter. Det egna känslorna blev förnuftsmässigt gripbara när de kunde jämföras med hundens känslor och beteenden, och upplevdes således inte som något oförklarligt eller slumpmässigt. (jfr. Antonovsky, 2005; Anderson & Olsson 2006) Komponenten *hanterbarhet* som handlar om en individs resurser, kan förklaras utifrån att hunden blir till en resurs för eleverna då den genom sin närvaro hjälper elever hitta ett lugn (jfr. Antonovsky, 2005; Anderson & Olsson 2006; Hergovich et al., 2002; Kotrschal & Ortbauers, 2003; Tissen et al., 2013). Men kanske ännu viktigare fungerar hunden som en brobyggare som hjälper elever skapa goda relationer till klasskamrater och lärare (Andersson & Olssons, 2006; Kotrschal & Ortbauers, 2003; Stevansson et al., 2015; Walters Esteves & Stokes, 2008).

Hundunderstödda insatser inom skolan är ett komplement till den ordinarie utbildningen (Lidfors et al., 2021, 17-18) och således blir den relationsskapande egenskapen särskilt viktig då den hjälper elever etablera resurser som finns tillgängliga även när hunden inte är där. Genom resurser såsom goda relationer till klasskamrater och lärare blir det lättare för den enskilda individen att hantera olika påfrestningar.

Slutligen kan studiens resultat kopplas till komponenten *meningsfullhet*. Som nämnt har hundens närvaro en förmåga att kunna skapa engagemang (Walters Esteves & Stokes, 2008). Likväl som hundunderstödda insatser öppnar upp för flera betydelsefulla relationer som för eleven ger mening att engagera sig i (jfr. Antonovsky, 2005; Anderson & Olsson 2006; Hergovich et al., 2002; Kotrschal & Ortbauers, 2003; Tissen et al., 2013; Walters Esteves & Stokes, 2008). Sammantaget talar studiens resultat för att hundunderstödda insatser har förutsättningar att förbättra elevers KASAM och då även de psykosociala aspekterna av det sociala klimatet.

5.1 Reliabilitet och validitet

Reliabilitet handlar om datainsamlingsmetodens tillförlitlighet och rör frågan huruvida resultaten från en undersökning blir desamma om undersökningen genomförs på nytt oavsett vem som utför den (Eneroth, 1984, 38). Vid kvantitativ forskning handlar reliabiliteten dels om mätinstrumentets entydighet, vid kvalitativ forskning används dock inga mätinstrument. Syftet är inte att mäta kvantiteten av en viss kvalitet hos en företeelse utan snarare att upptäcka fler. Då kvalitativa studier inte har några mätproblem existerar inte reliabilitetsproblemet i samma bemärkelse. Reliabilitet handlar även om huruvida resultatet påverkas av den som tillämpar metoden. För en kvalitativ metod innebär det inte att tillämparen inte får ha något inflytande på resultatet, snarare är det samspelet mellan metoden och dess användare som ger resultaten. Således är det intressanta hur själva samspelet ser ut och reflektion och redogörelse blir viktiga verktyg i förhållande till studiens reliabilitet. (a.a., 39-40) Exempelvis är urvalsprocessen en tolkande övning i sig som oundvikligen påverkas av den egna förförståelsen och egna intressen. Viktigt i förhållande till studiens reliabilitet blir då en redogörelse av processen och dess urvalskriterier samt en förklaring till varför vissa val görs och inte. Studien inbegriper en

fullständig redogörelse av forskningsprocessen, vilka val som görs och varför, vilket ger läsaren insyn och möjlighet att ifrågasätta val och tolkningar.

Validiteten handlar om trovärdighet och rör frågan om en studie mäter det som avses att mätas, vilket blir svårt inom kvalitativ forskning som inte ämnar att mäta kvantiteten av något (Eneroth, 1984, 38.). Vid kvalitativ forskning kan validiteten istället ses genom, om det utifrån beskrivning som ges av forskningsprocessen går att bedöma hur riktig kunskapen från studien är. Det handlar alltså om i vilken utsträckning resultaten bedöms vara trovärdiga i sig själva. Därtill handlar det om ifall fenomen och narrativ av upplevelser och erfarenheter kan överföras till liknande individer och kontexter (Folkhälsomyndigheten, 2017, 28-29). Även för validiteten blir det således viktigt med redogörelse av tillvägagångssätt så att läsaren kan bedöma de tolkningar och val som görs. Studien innefattar en redogörelse av de teoretiska utgångspunkterna och resultatet, det går på så vis att följa de tolkningar som görs och hur slutsatser och resultat har vuxit fram.

Samtliga studier har gemensamt att de undersöker effekten av en hundunderstödd insats inom pedagogiska verksamheter och att effekten som mäts på något sätt är kopplat till det sociala klimatet. Utöver det skiljer sig studierna avseende deltagarnas förutsättningar, kön, ålder, kulturella kontexter, år då studien genomfördes, klasstorlek, typ och omfattning av hundunderstödd insats, utbildningsnivå hos hundteamet, antal pedagoger och mer därtill. Det finns således många faktorer som kan påverka huruvida erfarenheterna kan överföras till liknande sammanhang. Däremot går det att argumentera för att en sammanställning som inte tar vidare hänsyn till dessa olika faktorer men som identifierar liknande mönster och tendenser, i sig är en indikation på att de erfarenheter som framkommer kan ha ett värde för andra individer och sammanhang. Utifrån det ovannämnda bedöms att studien har förutsättningar för att uppnå en god reliabilitet och validitet.

6 Avslutande diskussion

Sammanfattningsvis visar studien att hundunderstödda insatser inom pedagogiska verksamheter har ett positivt samband med flertalet av de faktorer som är viktiga för ett gott socialt klimat. Genom förbättrad känsloreglering hos elever skapas en god socio-emotionell atmosfär, vilket i ett led kan bidra till en tryggare lärmiljö och en förbättrad gruppdynamik där elever kan känna tillhörighet (jfr. Allodi, 2010a; Anderson & Olsson, 2006; Hergovich et al., 2002; Kotrschal & Ortbauers, 2003; Tissen et al., 2013). Hundens närvaro har även en positiv påverkan på elevers inställning till skolan och lärande, vilket är en förutsättning för ett gott socialt klimat (Allodi, 2010b; Anderson & Olsson, 2006; Beetz et al., 2013). Därtill kan hundunderstödda insatser bidra till utvecklingen av empatiska förmågor hos elever. Empati hos elever kan anses ge förbättrade förutsättningar för att etablera goda relationer i skolan och skapa premisser för att utveckla en bättre självkännetid (Allodi, 2010a; Anderson & Olsson, 2006; Hergovich et al., 2002; Tissen et al., 2013). Den positiva inverkan av hundunderstödda insatser på elevers relationer till lärare och andra elever är av särskild betydelse då forskning tydligt visar att elevers välmående och studieprestationer är avhängiga dessa (Dhami et al., 2005; Frelin, 2010; Hamre & Pianta, 2001; Murberg & Bru, 2008; Nishina et al., 2005; Paul & Cillessen, 2003; Quin, 2017; Reddy et al., 2003; Schwartz et al., 2008; Ueno, 2004).

Utifrån studiens resultat och det positiva samband som framkommer mellan hundunderstödda insatser och det sociala klimatet, går det att argumentera för att sociala tjänstehundar kan ha en viktig funktion inom pedagogiska verksamheter. Det finns grund att se hundunderstödda insatser som en möjlighet att värna om elevers rätt till ledning och stimulans i lärandet enligt Skollagen (SFS 2010:800, kap. 3 § 2). Därtill bör lyftas att det granskade materialet är begränsat och det är förhållandevis få vetenskapliga artiklar som ingår i studien. Det sociala klimatet utgör enbart en del av det pedagogiska sammanhanget och det finns forskning som tyder på att hundar inom pedagogiska verksamheter har mer att erbjuda än vad som framgår av denna studie (jfr. Brelsford et al., 2017). Det kan således anses vara önskvärt med forskning och systematiska översikter som ämnar att ge en mer samlad bild av kunskapsläget och sociala tjänstehundars bidrag till pedagogiska verksamheter.

Källförteckning

Allodi, M. W. (2002). Children's experiences of school: narratives of Swedish children with and without learning difficulties. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 46, 2, 181-205.

Allodi, M. W. (2010a). Goals and values in school: A model developed for describing, evaluation and changing the social climate of learning environments. *Social Psychology of Education*, 13, 2, 207-235.

Allodi, M. W. (2010b). The meaning of social climate of learning environments: Some reasons why we do not care enough about it. *Learning Environments Research*, 13, 2, 89-104.
Tillgänglig:

https://www.researchgate.net/publication/225810205_The_meaning_of_social_climate_of_learning_environments_Some_reasons_why_we_do_not_care_enough_about_it

Allodi, M. W. (2011). Det sociala klimatet: Den dolda sidan av skolan som lärandemiljö. *Psykisk hälsa*, 4, 58-65.

Anderman, E. M. (2002). School effects on psychological outcomes during adolescence. *Journal of educational psychology*, 94, 4, 795– 809. Tillgänglig:
<https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.538.6276&rep=rep1&type=pdf>

Anderson, J.L. & Olsen M.R. (2006). The value of a dog in a classroom of children with severe emotional disorders. *Anthrozoös*, 19, 35-49. Tillgänglig:
https://www.researchgate.net/publication/233581729_The_value_of_a_dog_in_a_classroom_of_children_with_severe_emotional_disorders

Antonovsky, A. (2005). Hälsans mysterium. (2. utg.) Stockholm: Natur och kultur.

Beetz, A., Uvnäs-Moberg, K., Julius, H. & Kortschal K. (2012). Psychosocial and psychophysiological effects of human-animal interactions: the possible role of oxytocin. *Frontiers in Psychology*, 3, 234, 1-5.

Beetz, A. (2013). Socio-emotional correlates of a schooldog-teacher-team in the classroom. *Front. Psychol.*, 4, 886. Tillgänglig: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2013.00886/full>

Beetz, A. (2017). Theories and possible processes of action in animal assisted interventions. *Applied Developmental Science*, 21, 2, 139-149.

Brelsford V. L., Meints K., Gee N. R. & Pfeffer, K. (2017). Animal-Assisted Interventions in the Classroom: A Systematic Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 14, 669. Tillgänglig: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5551107/pdf/ijerph-14-00669.pdf>

Bryman, A. (2018). Samhällsvetenskapliga metoder. (Tredje upplagan). Stockholm: Liber.

Chandler, C. (2001). Animal-Assisted Therapy in Counseling and School Settings. Tillgänglig: <https://www.counseling.org/resources/library/eric%20digests/2001-05.pdf>

Dhami, M.K., Hoglund, W. L., Leadbeater, B. J. & Boone, E. M. (2005). Gender-linked Risks for Peer Physical and Relational Victimization in the Context of School-level Poverty in First Grade. *Social Development*, 14, 3, 532–549.

Folkhälsomyndigheten. (2017).Handledning för litteraturoversikter. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/94c7c7cd41ca43b4be207c9b8c78df07/handledning-litteraturoversikter.pdf>

Frelin, A. (2010). *Teachers' relational practices and professionalism*. Uppsala universitet: Institutionen för didaktik. Tillgänglig: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:300138/FULLTEXT01.pdf>

Friberg, F. (2006). *Dags för uppsats - vägledning för litteraturbaserade examensarbeten*. Lund: Studentlitteratur.

Friesen, L. (2010). Exploring Animal-Assisted Programs with Children in School and Therapeutic Contexts. *Early Childhood Education Journal* 37, 261-267. Tillgänglig: <https://cpb-eu-w2.wpmucdn.com/blogs.lincoln.ac.uk/dist/f/2812/files/2014/06/Freisen-2010-Exploring-animal-assisted-programs-with-children-in-school-and-therapeutic-contexts.pdf>

Fung, S. (2019). Effect of a Canine-Assisted Read Aloud Intervention on Reading Ability and Physiological Response: A Pilot Study. *Animals*, 9 ,8 , 474.

Gee, N.R., Gould, J.K., Swanson, C.C. & Wagner, A.K. (2012). Pre-schoolers categorise animate objects better in the presence of a dog. *Anthrozoös* 2012, 25, 187–198.

Gådin, K.G. & Hammarström, A. (2003). Do changes in the psycho- social school environment influence pupils' health development? Results from a three-year follow-up study. *Scandinavian journal of public health*, 31, 3, 169.

Hall, J., Sylva, K., Melhuish, E., Sammons, P., Siraj-Blatchford, I. & Taggart, B. (2009). The role of pre-school quality in promoting resilience in the cognitive development of young children. *Oxford Review of Education*, 35, 3, 331-352. Tillgänglig: https://www.researchgate.net/publication/43982040_The_role_of_pre-school_quality_in_promoting_resilience_in_the_cognitive_development_of_young_children

Hamre, B.K. & Pianta, R.C. (2001). Early teacher-child relationships and the trajectory of children's school outcomes through eighth grade. *Child Development*, 72, 2, 625–638. Tillgänglig: https://greatergood.berkeley.edu/images/uploads/Hamre_Pianta_2003.pdf

Hergovich, A., Monshi, B., Semmler, G. & Zieglmayer, V. (2002). The effects of the presence of a dog in the classroom. *Anthrozoös*, 15, 37–50.

Kotrschal, K. & Ortbauer, B. (2003). Behavioral effects of the presence of a dog in a classroom. *Anthrozoös*, 16, 147-159.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lidfors, L., Lindsjö, J., Karlberg, S. & Åsbjer, E. (2021). *Sociala tjänstehundar - användning, lagstiftning och djurvälstånd i mötet mellan hund och människa*. SLU (Sveriges lantbruksuniversitet) Framtidens djur, natur och hälsa rapportserie, 2021, 9. Tillgänglig: https://pub.epsilon.slu.se/26882/2/lidfors_et_al_220323.pdf

Löthgren, E. (red.). (2005). *Manimalisrapporten 2005*. [5. uppl.] Stockholm: Manimalis. Tillgänglig: <https://www.djuryn.se/wp-content/uploads/2020/03/manimalisrapporten-2005.pdf>

Melson, G.F. & Fine, A.H. (2019) Animal in the lives of children. I A.H. Fine. (Red.) *Handbook on Animal-Assisted Therapy: Foundations and Guidelines for Animal-Assisted Interventions* (5 uppl., 249-270). Elsevier.

Mills, D. & Hall, S. (2014). Animal-assisted interventions: Making better use of the human-animal bond. *The Veterinary record*, 174, 11, 269-273. Tillgänglig: https://www.researchgate.net/publication/260810157_Animal-assisted_interventions_Making_better_use_of_the_human-animal_bond

Moksnes, U., Rannestad, T., Byrne, D. & Espnes, G. (2011). The association between stress, sense of coherence and subjective health complaints in adolescents: sense of coherence as a potential moderator. *Stress & Health*, 27, 3, 157-165.

Murberg, T & Bru, E (2008). The relationships between negative life events, perceived support in the school environment and depressive symptoms among Norwegian senior high school students: A prospective study. *Social Psychology of Education*, 1-10.

Natvig, G-K., Hanestad, B-R. & Samdal, O. (2006). The role of the student: salutogenic or pathogenic?. *International Journal of Nursing Practice*, 12, 280- 287.

Nishina, A., Juvonen, J. & Witkow, M. R. (2005). Sticks and stones may break my bones, but names will make me feel sick: the psychosocial, somatic, and scholastic consequences of peer harassment. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 34, 1, 37–48. Tillgänglig: https://www.academia.edu/11857219/Sticks_and_stones_may_break_my_bones_but_names_will_make_me_feel_sick_The_psychosocial_somatic_and_scholastic_consequences_of_peer_harassment

Paul, J. J. & Cillessen, A. H. N. (2003). Dynamics of Peer Victimization in Early Adolescence: Results from a Four-Year Longitudinal Study. *Journal of Applied School Psychology*, 19, 2, 25–43. Tillgänglig: https://www.researchgate.net/publication/35241543_Dynamics_of_peer_victimization_in_early_adolescence_results_from_a_four-year_longitudinal_study

Persson, B. (1998). *DEN MOTSÄGELSEFULLA SPECIALPEDAGOGIKEN - Motiveringar, genomförande och konsekvenser*. [Akademisk avhandling, Göteborgs universitet]. Tillgänglig: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/handle/2077/13581/gupea_2077_13581_1.pdf;jsessionid=16C01FDF75D5D2042BD33097909C2479?sequence=1

Quin, D. (2017). Longitudinal and Contextual Associations Between Teacher–Student Relationships and Student Engagement: A Systematic Review. *Review of Educational Research*. 87, 2, 345-387.

Reddy, R., Rhodes, J. E. & Mulhall, P. (2003). The influence of teacher support on student adjustment in the middle school years: A latent growth curve study. *Development and psychopathology*, 15, 1, 119– 138. Tillgänglig: https://www.researchgate.net/publication/10673302_The_influence_of_teacher_support_On_student_adjustment_in_the_middle_school_years_A_latent_growth_curve_study

Sellström, E. & Bremberg, S. (2006) Is There A “School Effect” on Pupil Outcomes? A Review of Multilevel Studies. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 60, 2 , 149-155. Tillgänglig:

https://www.researchgate.net/publication/7357615_Is_There_A_School_Effect_on_Pupil_Outcomes_A_Review_of_Multilevel_Studies

Schwartz, D, Gorman, A. H., Duong, M. T. & Nakamoto, J. (2008). Peer relationships and academic achievement as interacting predictors of depressive symptoms during middle childhood. *Journal of abnormal psychology*, 117, 2, 289–299. Tillgänglig: https://www.researchgate.net/publication/5361683_Peer_Relationships_and_Academic_Achievement_as_Interacting_Predictors_of_Depressive_Symptoms_During_Middle_Childhood

SFS 2010:800. *Skollag*.

Somersalo, H., Solantaus, T. & Almqvist, F. (2002). Classroom climate and the mental health of primary school children. *Nordic Journal of Psychiatry*, 56, 4, 285-290.

Somersalo, H. (2002). *School environment and children’s mental well-being: A child psychiatric view on relations between classroom climate, school budget cuts and children’s mental health*. [Doktorsavhandling, University of Helsinki]. Tillgänglig: <https://core.ac.uk/download/pdf/14917939.pdf>

Stevenson, K., Jarred, S., Hinchcliffe, V. & Roberts K. (2015). Can a dog be used as a motivator to develop social interaction and engagement with teachers for students with autism?. *Support for learning*. 4, 341-363. Tillgänglig: <https://test.panaacea.org/wp-content/uploads/2016/05/Can-a-dog-be-used-as-a-motivator-to-develop-social-interaction-and-engagement-with-teachers-for-students-with-autism.pdf>

Tissen, I., Hergovich, A., & Spiel, C. (2007). School-based social training with and without dogs: Evaluation of their effectiveness. *Anthrozoös*, 20, 365–373. Tillgänglig: <https://ur.booksc.me/ireader/46621775>

Torsheim, T., Aaroe, L.E. & Wold, B. (2001). Sense of coherence and school-related stress as predictors of subjective health complaints in early adolescence: interactive, indirect or direct relationships?. *Social Science & Medicine*, 53, 5, 603-614. Tillgänglig: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0277953600003701?via%3Dihub>

Ueno, K. (2005). The Effects of Friendship Networks on Adolescent Depressive Symptoms. *Social Science Research*, 34, 3, 484– 510.

Uvnäs Moberg, K. (2009). *Närhetens hormon: oxytocinets roll i relationer*. (1. utg.) Stockholm: Natur & Kultur.

Walters Esteves, S. & Stokes, T. (2008). Social Effects of a Dog's Presence on Children with Disabilities. *Anthrozoös*, 21, 5-15. Tillgänglig: <https://norwestertherapydogs.org/wp-content/uploads/2014/10/social-effects-of-therapy-dogs-on-children-with-disabilities.pdf>